

5. Минкевич И.И. Медицинские средства из царства животных, употребляемые по преимуществу в народной медицине. Соответственные предрассудки и поверия // Мед. сборник, издаваемый имп. Кавк. мед. о-вом. – 1899. – № 62. – С. 1–114.
6. Минкевич И.И. Музыка как медицинское средство на Кавказе // Протокол засед. имп. Кавк. мед. о-ва. – 1892. – № 14. – С. 499–508.
7. Минкевич И.И. Растения, как медицинские средства и как предмет обожания на Кавказе // Протокол засед. имп. Кавк. мед. о-ва. – 1895. – № 13. – С. 539–556.
8. Минкевич И.И. Сравнительное исследование народных средств и обычаев медицинских на Кавказе. Отношение хевсур к их роженицам // Протокол засед. Имп. Кавк. мед. о-ва. – 1891. – № 21. – С. 676–697.
9. Минкевич И.И. Сравнительное исследование о гэнне, хне, употребляемой на Кавказе // Протокол засед. имп. Кавк. мед. о-ва. – 1895. – № 13. – С. 556–565.
10. Минкевич И.И. Трепанация у кавказских горцев и других различных народов // Мед. сборник, издаваемый имп. Кавк. мед. о-вом. – 1897. – № 60. – С. 1–24.
11. Памяти Ивана Ивановича Минкевича, доктора медицины. 1826–1897 г.: [Некролог]. – Тифлис: Тип. М.Д. Ротинианца, 1898. – 19 с.
12. Сталь К.Ф. Этнографический очерк черкесского народа // Кавказский сборник. – 1900. – Т. XXI. – С. 53–173.
13. Сталь Карл Федорович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sites.google.com/site/necropolural/goroda-ukrainy/odessa/vtoroe-hristianskoe-kladbise/alfavitnyj-spisok-zahoroneniij/stal-karl-fedorovic>. – Дата доступа: 12.05.2016.
14. Сухоцкий Г. Медико-топографическое описание Кайтаго-Табасаранского округа // Мед. сборник, издаваемый имп. Кавк. мед. о-вом. – 1867. – № 3. – С. 38–46.
15. Сухоцкий Георгий Устинович // Змеев Л.Ф. Русские врачи-писатели: Вып. 1. – Тетр. 5. – 1889. – С. 157.
16. Черницын С.В. Белорусы // Энциклопедия культур народов Юга России: в 9 т. – Ростов н/Д, 2005. – Т. 1. – С. 73–74.
17. Ostrowska T. Minkiewicz Jan // Polski słownik biograficzny. – Т. XXI/2. – Warszawa–Krakow, 1976. – S. 294–295.
18. Śliwa J. Stahel (Stahl) Karol Aleksander Adalbert // Polski słownik biograficzny. – Т. XLI/3. – Warszawa–Krakow, 2002. – S. 466–467.

**АСАБЛІВАСЦІ БІЯГРАФІЧНАГА ІНТЭРВ'Ю І МАГЧЫМАСЦЬ
ВЫКАРЫСТАННЯ БІЯГРАФІЧНАГА НАРАТЫВА Ў ЯКАСЦІ
ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦЫ
FEATURES OF BIOGRAPHICAL INTERVIEWS AND THE
POSSIBILITY OF USING OF BIOGRAPHICAL NARRATIVE AS A
HISTORICAL SOURCE**

Ключавыя словы: вусная гісторыя, біяграфія, біяграфічны наратыў, памяць, Перабудова.

Рэзюмэ. Артыкул прысвечаны аналізу асаблівасцяў наратывізацыі падзей асабістага жыцця і ўключэння гістарычных падзей у біяграфічны наратыў. Разглядаюцца магчымыя метады працы з біяграфічным наратывам як крыніцай вывучэння гістарычных падзей.

Keywords: oral history, biography, biographical narrative, memory, Perestroika.

Summary. This article analyzes the features of narativization of events of private life and inclusion of historical events in biographical narrative. Discusses possible ways to work with biographical narrative as a source of study of historical events.

Успаміны пра асобную гістарычную падзею заўсёды ёсць сінтэзам некалькіх працэсаў. Па-першае, трансляцыі калектыўнай памяці, дзе чалавек выступае як частка групы і падтрымлівае наратыў, канструюваны і актуалізаваны ў залежнасці ад групавых патрэбаў і інтарэсаў. На гэты феномен уплываюць сацыяльныя рамкі, грамадская думка, камемаратыўныя практыкі, сродкі масавай інфармацыі і г.д. Па-другое, на ўспаміны ўплывае працэс вербалізацыі вопыта, неабходнасць упісвання падзеі ў логіку асабістага жыцця. Па-трэцяе, вербалізацыя памяці знаходзіцца пад пэўным уплывам абставін, у тым ліку камунікатыўных, правядзення інтэрв'ю.

Што больш уплывае на такую памяць: калектыўныя ўяўленні, неабходнасць прэзентаваць гістарычную падзею як частку свайго жыцця ці сам працэс ўзаемадзеяння рэспандэнта і інтэрв'юера, і які падыход да інтэрв'ю дасць найбольш адэкватны вынік?

Збіранне і вывучэнне ўспамінаў пра гістарычныя падзеі зручна (для збіральніка) праводзіць праз структураванае і тэматызаванае інтэрв'ю. Такі падыход забяспечвае канцэнтрацыю ўспамінаў чалавека ў пазначаных рамках і, магчыма, больш падрабязны расказ. Але гэтыя рамкі небяспечныя ў плане ціску на рэспандэнта. Верагодны варыянт таго, што мы можам атрымаць расказ пра тыя падзеі, важнасць, вылучанасць якіх абумоўлена групавым, інстыцыянальным ці культурным прызнаннем. Выбар важнага ў жыцці не будзе з'яўляцца выбарам рэспандэнта, а яго ўяўленнем аб тым, што важна для грамадства, вялікага знешняга свету, якія зараз прадстаўляе інтэрв'юер.

Біяграфічны наратыў мае перавагі як сродак вывучэння памяці пра перажытыя гістарычныя падзеі. Тут падзеі ўбудоўваюцца ў жыццёвы сцэнарыі чалавека, і вербалізацыя ўспрыяцця іх носіць больш асабісты характар: пачуцці, адносіны, адаптыўныя тактыкі прыводзяцца ў лагічныя сюжэтныя суадносіны з падзеямі і ўстаноўкамі асабістага жыцця. Але ў біяграфічным інтэрв'ю чалавек прадстаўляе сваё жыццё як сюжэт, дзе ўмовы і ўчынкі знаходзяцца ў лагічнай паслядоўнасці. Прычым сюжэт гэты

будуецца з улікам ведання таго, што будзе далей. Іншымі словамі, адбываецца працэс наратывізацыі, калі праз уладкаваны расказ з завязкай, кульмінацыяй і развязкай канструюецца асабістая ідэнтычнасць [1]. Тут важна зразумець, чыя гэта памяць, чые пачуцці і чаму менавіта такая трактоўка была выбрана рэспандэнтам.

Сёння большасць даследчыкаў схіляецца да высновы, што вуснай гісторыі не ўдалося знайсці ніякай “сапраўднай памяці” як альтэрнатывы афіцыйнай версіі, бо відавочна, што афіцыйны дыскурс значна ўплывае на індывідуальную памяць, змяшчаючы ў асабісты наратыў агульнапрынятыя штампы, афіцыйна ўхвалёныя версіі, нават калі яны супярэчаць фактам з асабістага жыцця. І можна паспрабаваць “зламаць наратыў”, паказаўшы рэспандэнту на гэтыя супярэчнасці, але тут паўстае праблема этычнага характару. Наколькі інтэрв’юер, перад якім рэспандэнт раскрывае душу, мае права паводзіць сябе як следчы, выкрываючы і падлаўліваючы.

Больш таго, гэтыя супярэчнасці памяці з’яўляюцца цікавай крыніцай для разумення стратэгіі выбудовы рэспандэнтам біяграфічнага наратыва на фоне гістарычных падзей. Але такія моманты патрабуюць спецыяльных тэхнік рэпрэзентацыі, тэматычны аналіз ці структурны недастатковыя ў дадзеным выпадку. Тут вуснай гісторыі не дастаткова сацыялагічных ці антрапалагічных метадаў, патрабуюцца іншыя падыходы для выкрыцця механізма пераламлення сацыяльных рамак праз індывідуальны унутраны свет. Бо, якой бы не была калектыўнай памяць, носьбітамі яе з’яўляюцца індывідуумы, якія выбудоўваюць свой наратыў.

У гэтым сэнсе цікавыя вынікі паказвае выкарыстанне сюжэтнага ці наратыўнага аналізу, які разглядае біяграфічныя расказы праз супрацьпастаўленне фабулы як асновы і сюжэта як аранжыроўкі [1]. Наратыўны аналіз заснаваны на ідэі інтэртэкстуальнасці і неадарванасці тэкста ад кантэкста¹. Такі падыход дазваляе ператварыць суб’ектыўнасць, супярэчнасці і недакладнасці ў біяграфічным наратыве з памех у дадатковыя інструменты больш глыбокага аналізу.

Р. Чарапанавя ў сваіх даследаваннях, прысвечаных праблемам індывідуальнай і калектыўнай памяці і магчымасці прымянення ў вуснай гісторыі псіхалагічных прыёмаў і тэхнік адзначае розныя тыпы будовы наратываў людзей ў залежнасці ад фабулы, сюжэта і жанра, выбраных рэспандэнтам у якасці спосаба самарэпрэзентацыі [5,6]. Скарыстаўшыся тэрмінамі В. Нурковай, былі вылучаны успаміны рэспандэнтаў з самаадчуваннем, умоўна кажучы, “пераможцаў” ці “паляўнічых” і “ўцекачоў” [3]. Калі першыя разглядаюць знешнія ўмовы як магчымасць і бачаць больш пазітыўнага ў гістарычных падзеях ці абставінах, то ўцекачы прэцэнтуюць сябе ў розных адценнях нешчаслівасці, ахвярнасці і г.д.

¹ Тэрмін “інтэртэкстуальнасць” уведзены ў 1967 годзе французскай даследчыцай Юліяй Крысцевай у артыкуле, прысвечаным праблеме дыялагічнага разумення ў працах М.Бахціна. Разумеецца як прысутнасць ў любым тэксце сэнсаў папярэдніх тэкстаў.

Спроба прымяніць сюжэтны аналіз была зроблена ў вуснагістарычным даследаванні, прысвечаным вывучэнню памяці пра перабудову і стратэгіі адаптацыі ў транзітным грамадстве².

Умоўна нашых інфармантаў можна падзяліць на дзве групы. Першая – большасць – гэта тыя, хто прытрымліваўся пасіўных практык адаптацыі да радыкальных сацыяльных зменаў, у першую чаргу яны былі арыентаваныя на актывізацыю ўнутраных рэсурсаў: эканомія, назапашванне, максімальнае выкарыстанне хатняй гаспадаркі і г.д.. Другая група – меншасць – гэта тыя, хто актыўна выкарыстоўваў новыя магчымасці, змяніўшы сферу дзейнасці ці знаходзячы дадатковыя вонкавыя актыўнасці, якія значна палепшылі эканамічнае становішча і, увогуле, змянілі якасць жыцця. Ва ўмовах правінцыі гэта, перш за ўсё, прадпрымальніцтва: дробная вытворчасць і гандаль.

Наратыў першай групы адносна перабудовы вылучаецца значным падабенствам, гэта ў цэлым расказ пра практыкі выжывання, як вельмі цяжка перажылі і шмат нацяпеліся. Тут пераважае пафас ахвярнасці, непераадольнасці знешніх умоў, дэманстрацыя тактык сыхода, калі чалавек арыентуецца на свае ўнутраныя рэсурсы, уменне эканоміць, абмяжоўваць свае патрэбы, самаахвярна пакутаваць у чэргах. У наратыве гэтай групы, умоўна – “уцекачоў”, у большасці выпадкаў сустракаюцца абсалютна ідэнтычныя па будове і лексіцы падсюжэты “развалілі вялікую краіну”, “можна было паехаць куды хочаш”, “вырубілі вінаграднікі” і г.д. Як правіла, гэтыя сцверджанні супярэчаць рэальным фактам жыцця нашых суразмоўцаў, у адказах на прамыя пытанні адзінкі хацелі б вяртання “вялікай краіны”, і гэта сёння яны і іх дзеці “едуць, куды хочаш”, але такія міфалагізаваныя сюжэтныя лініі неабходныя для пабудовы выбранага жанра [1] рэпрэзентацыі свайго жыцця.

Наратыў другой групы будуецца вакол тэмы “Перабудова – пачатак новага жыцця, новых магчымасцяў, шанцаў на асабістую рэалізацыю”:

Анатолій Т.: *“Я вам скажу одну вещь такую. Перестройка как бы не сломала меня, но у меня появился шанс стать человеком”*

Надзея Р.: *“Когда пришла перестройка и от нас потребовался труд больший, чем требовался на работах, мы все, у меня 4 сестры, мы никто не пропал”*.

Валянціна М-ч.: *“Мы на свет народились после перестройки. Даже при нынешних временах, когда нас жмут с налогами, и нас ущемляют где-то в правах, мы все равно радуемся, что существует эта система”*.

Прадстаўнікі гэтай групы дэманструюць наратыў, умоўна, “паляўнічых”, якія прыпісваюць змены ў сваім жыцці ў першую чаргу сабе, сваёй актыўнасці, смеласці, прадпрымальнасці і разглядаюць перабудову як

² Міжнародны вуснагістарычны праект “Трансфармацыя штодзённых адаптыўных практык: савецкі/постсавецкі перыяд (Украіна, Беларусь)” выкананы пры грантавай падтрымцы CASE 2008-2010. У сааўтарстве з Ірынай Раманавай і Наталляй Сярэбранікавай.

стварэнне ўмоў свабоды дзейнасці. Тут перабудова асобна, крызіс, які яны не заўважылі за працай – асобна.

Падчас працы над праектам мы сутыкнуліся з масавымі памылкамі ў даціроўцы перабудовы, хоць на момант запісу інтэрв’ю ад гэтай гістарычнай падзеі нас аддзяляла толькі 24 гады. Пачатак перабудовы ў шматлікіх (вельмі шматлікіх, каб аднесці гэта да выпадковых памылак у памяці асобных людзей) расказах быў аднесены да пачатку 1990-х гадоў.

Успамінае Таццяна Г. *«В это время еще нормально было. Тогда было полтора года декрета, в 1988 я вышла на работу. А потом пошла перестройка, ой, что там творилось тогда!»*;

Валянціна М. *«Просто, когда уже пошла перестройка, цех закрыли (в 1990 г.), потому что он стал ненужным. Я 20 лет проработала. Перестройка началась – и все»*;

Фаіна М. *«В 1990-м году, когда умер мой муж Саша, всё и пошло, всё и началось. Перестройка в стране и у меня в семье»*.

Галіна Д.: *“Вот такое было время, я так жалею, почему, вот бедный Бондарчук умер (у 1994 годзе – І.М.), когда началась эта перестройка, как он поставил фильм «Война и мир» ну никто ж так не ставил, ни американцы, ни кто»*

Валянціна М.: *“Нам еще повезло. Перед самой перестройкой в 1989 году получили квартиру. Почти она уже начиналась. А потом бы уже не получили. Вообще.»*

Галіна В.: *“Конечно, было трудно. Я сама осталась без работы. Наде было лет 10. В каком это году была перестройка, в 1993?”*

Анатолій Л.: *«В 89-м году здесь организовали новый колхоз, и я пошел заместителем председателя колхоза. Это 1989, 1990-й год. Было. Это перед самой перестройкой, перед самым кризисом”*.

Алясандра Партэлі, вывучаючы падобныя зрухі ў памяці, прыводзіць наступнае тлумачэнне. “Прычыну калектыўнай памылкі трэба шукаць хучэй не ў самой падзеі, а ў тым значэнні, якое тады надавалі ёй удзельнікі падзей, у іх адносінах да наступных гістарычных падзей і ў актыўнасці іх памяці і ўяўлення” [4]. Такое тлумачэнне цалкам верагоднае. Перабудова была ўспрынята як маштабная, важная падзея. Але ў практыках камемарацыі моцнае ўражанне, якое пакінула перабудова, патрабавла прывязкі да суразмерных па маштабе сацыяльных трансфармацый. Тое, што адбылося некалькімі гадамі пазней, запатрабавала не толькі адмаўлення ад звычайных патэрнаў паводзінаў, але і значных зменаў патэрнаў мыслення. Перабудова, як сімвал глабальнага пераўтварэння жыцця і як увасабленне ўсяго наступнага вопыта была прывязана не да мала паўплываўшых на асабістае жыццё палітычных свабод, а да змяніўшых акаляючае асяроддзе эканамічных пераменаў.

Цікава, што памылкі ў даціроўцы перабудовы адносяцца выключна да першай групы і зусім не сустракаюцца ва ўспамінах “пераможцаў” ці “паляўнічых”. Відавочна, гэта падцвярджае тэзіс В. Нурковай аб тым, што

сама біяграфічная памяць ў розных групах існуе як бы ў дзвюх, часткова аб'яднаных сістэмах семантычных каардынат. Для “уцекачоў” гэта сэнсавая сістэма фіксацыі падзеі, адчуванне прыемнага-непрыемнага. “Паляўнічых” цікавіць у большай ступені кагнітыўны аспект падзеяў, звязаны з факталагічным, інфармацыйным бокам, сістэма ведаў [3]. Такім чынам, перабудова, звязаная ў памяці з вялікімі чаканнямі была аб'яднаная з перыядам вялікага расчаравання, і гэта насленне ляжыць цалкам у эмацыйнай плоскасці. Такое зліццё стварыла завершаны наратыўны сюжэт, характэрны для стылістыкі “уцекачоў”: гісторыю пра вялікі падман ці пра вялікае расчараванне. Такім чынам, мы атрымалі два розных перабудоўчых наратыва: наратыў рэалізаваных магчымасцяў і наратыў падманутых чаканняў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Bruner J. Life as Narrative // Social Research. — 2004. — № 71 (3). — P. 696-697. http://ewasteschools.pbworks.com/f/Bruner_J_LifeAsNarrative.pdf
2. Labov W., Waletzky J. Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience <http://www.ling.upenn.edu/~rnoyer/courses/103/narrative.pdf>
3. Нуркова В. В. Свершенное продолжается: Психология автобиографической памяти личности. — М. : Изд-во УРАО, 2000. — С. 154 – 168.
4. Портелли А. Смерть Луиджи Трастулли. Память и событие / Хрестоматия по устной истории / Пер., сост., введение, общ. ред. М.В. Лоскутовой. — СПб.: Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2003. — с.216-218
5. Черепанова Р.С. «Маленький человек» в «большой истории»: опыт интерпретации устных биографических рассказов // Вестник Челябинского университета. История. — Вып. 29. — 2009. — № 4 (142). — С. 148—158.;
6. Черепанова Р.С. О некоторых проблемах и приемах работы с текстами устной истории // Вестник ЮУрГУ. Серия «Социально-гуманитарные науки» 2013, т. 13, № 1. С. 80-85.

РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В СТРАНАХ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ КАК ФАКТОР ОБОСТРЕНИЯ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ REGIONAL POLICY IN THE COUNTRIES OF WESTERN EUROPE AS FACTOR OF EXACERBATING ETHNIC RELATIONS

Медяник Владимир Ильич,
Кимбор Андрей Владимирович,
Минск, Беларусь